

УДК 316.286

Основні концепції дослідження комунікації в політичній системі суспільства

Андрій Готун,
кандидат політичних наук,
начальник відділу
ДП „Шольц енд Френдз”

Поняття політичної системи і політичного процесу є базовими категоріями для всієї політичної науки. Автор статті піддає аналізу деякі теорії, що обґрунтовують пріоритетність тих чи інших підходів до визначення змісту і природи цих категорій.

Ключові слова: політична система, політичний процес, політична комунікація.

The concepts of political system and political process are basic categories for the whole political science. The author of the paper analyzes some theories which ground the priority of certain approaches to the defining of these categories' content and nature.

Keywords: political system, political process, political communication.

Поява терміна „політична система” була зумовлена виокремленням сукупності різних політичних явищ у певну цілісність на тлі решти суспільства. Вважаємо, що в контексті нашого дослідження доцільно розглянути термін „політична система”, керуючись системним підходом, згідно з яким вся політична сфера визначається як цілісний організм, що перебуває в тісній взаємодії з навколишнім середовищем. Важливо підкреслити, що зародження такого способу інтерпретації політичної системи відбулося в надрах соціологічної науки.

Одним з класиків, чиї праці надали найвідчутнішого імпульсу розвитку системного підходу і теорії політичної системи, є Т. Парсонс [1]. Ґрунтуючись на висновках одного з перших розробників системного

підходу Л. фон Берталанфі [2] і засновника кібернетики Н. Вінера [3], він увів поняття відкритих систем, які підтримують стан складного порядку завдяки відносинам обміну із навколишнім середовищем за посередництвом „входу” і „виходу”.

У вибудованій системній ієрархії Т. Парсонс виділяє політичну систему як підсистему соціальної системи. Відповідно до його теорії, політична система включає в себе всі форми прийняття рішень, стандартизації цілей і мобілізації ресурсів на їх досягнення у межах соціальної системи.

Запропоноване Т. Парсонсом поняття відкритої системи не передбачає чіткої детермінації її меж. Така система перебуває під впливом середовища, що її оточує, і сама впливає на нього через „вхід” і „вихід”.

Механізм цього взаємовпливу досліджував у 1950-х - 1960-х роках американський політолог Д. Істон [4]. Він розглядав політичну систему як сукупність взаємопов'язаних видів діяльності, що впливають на прийняття і виконання рішень. Функціонування системи він визначає як процес взаємодії трьох її елементів – „входу”, „конверсії” і „виходу”. На „вхід” подаються різні (економічні, культурні тощо) вимоги громадськості чи висловлення солідарності і підтримки громадянами діяльності влади у різних сферах. Далі, за посередництвом опрацювання елітарними колами цих вимог у відповідності з певними цінностями, притаманними суспільству, приймаються ті чи інші рішення, які передаються на „вихід” системи, де вони перетворюються на акти державної політики (закони, укази, символи), призначені для ознайомлення (в тому числі й адресного) громадської думки чи інших суб'єктів (інших держав тощо) і для реалізації.

Останній елемент системи діє як механізм „зворотного зв'язку” і забезпечує взаємодію „виходу” і „входу” з врахуванням владними структурами впливу зовнішніх обставин (тобто тієї чи іншої реакції громадськості, ступеня задоволення її вимог і реалізації постанов). Наявність механізму, який відображає цінність інформації, осмисленої у суспільстві, забезпечує самоконтроль і саморозвиток політичної системи.

Послідовник Д. Істона американський політолог Г. Алмонд (прихильник структурно-функціонального підходу) дотримувався дещо інших поглядів при дослідженні політичної системи [5]. На його думку, головним для неї є забезпечення легітимності примусових заходів, спрямованих на стабілізацію влади і суспільства. Г. Алмонд стверджував, що політична система складається з ролей, структур (як інституціоналізованих, так і неформальних), які взаємодіють, та підсистем і культури, закладеної в їх основу.

Поглиблюючи теорію Д. Істона, Г. Алмонд і Дж. Коулман продовжили дослідження концепції політичної системи в річці функціоналізму, а також одними з перших репрезентували політичну комунікацію як функцію політичної системи [6]. На їхню думку, в будь-якій політичній системі можна виокремити такі функції „входу”: політична соціалізація та залучення до участі; артикуляція інтересів; агрегування інтересів;

політична комунікація; і функції виходу: розроблення законодавчих норм і їх застосування; контроль за дотриманням норм. Функції „входу” здійснюються переважно неурядовими організаціями, тоді як функції „виходу” – прерогатива уряду.

Розвитком теорії „входу”, „конверсії” і „виходу” як основних елементів політичної системи стало її інформаційно-кібернетичне тлумачення, розроблене К. Дойчем. К. Дойч виходив з того, що політична система є організованою сукупністю інформаційних зв’язків, спрямованих в кінцевому підсумку на управління і цілеспрямоване регулювання політичних об’єктів [7].

Сучасна наукова думка, синтезуючи концепції як зазначених вище дослідників, так і багатьох інших, не менш знаних їх колег, характеризує політичну систему як реальний складний механізм формування і функціонування влади в суспільстві.

Розглянуті теорії політичної системи не вважають її статичною конструкцією. Політична система перебуває в постійній динаміці – вона рухається, розвивається, змінюється. А динамічний, що перебуває у стадії розвитку, стан будь-якого об’єкта визначається терміном „процес”. У цього терміна є й інше визначення: сукупність послідовних дій для досягнення певного результату.

В сучасній науці політичний процес розглядається з позицій не тільки системного, але й структурно-функціонального, інституційного, біхевіористського та інших підходів. Він розглядається як політика в цілому (Р. Доуз) [8], як сукупність дій для забезпечення формування, зміни, перетворення і функціонування політичної системи (в розумінні Д. Істона, Г. Алмонда); характеризується як форма політичної активності суспільства (Р. Дарендорф [9]); як трансформація політичних інститутів (С. Хантінгтон [10]).

Аналізуючи згадані нами підходи, можна стверджувати, що категорія політичного процесу багатопланова. Вона відображає сукупність внутрішніх змін політичної системи, послідовність політичних подій, взаємодію суб’єктів політики. Зручність їх аналізу забезпечується виокремленням двох площин перебігу політичних процесів – вертикальної (макрорівень) і горизонтальної (мікрорівень). Політичний процес макрорівня охоплює все суспільство і викликає істотні зміни у його політичній системі. Процесові політичного розвитку суспільства властиві три форми: еволюції (вирішення політичних проблем у міру їх виникнення, уникаючи насильства і невмотивованої деструкції); революції (вона пов’язана з насильством, характеризується рішучим руйнуванням усіх політичних органів, стрибкоподібною зміною політичної системи); політичної кризи (втрата владними структурами контролю за вирішенням надто гострих суперечностей, характеризується розбалансованістю діяльності політичних інститутів, слабкою керованістю економічною та іншими сферами).

Процеси мікрорівня (їх називають також частковими) спрямовані на реалізацію певних політичних цілей, що не впливають на стан політичної системи в цілому. Вони проявляються у виконанні владних функцій, презентації політичних інтересів, прийнятті й реалізації управлінських рішень.

Структурними елементами часткових політичних процесів є: причина їх виникнення (визначається появою проблеми або суперечностей, що потребує вирішення); об'єкт (конкретна проблема, навколо якої розвивається політичний процес), суб'єкт (ініціатор політичного процесу) і мета (те, заради чого розвивається політичний процес).

Політична система не існує окремо від зовнішнього середовища, з яким вона взаємодіє за допомогою „входу” і „виходу”, здійснюючи усередині себе „трансформацію”. Це дозволяє говорити про імплементацію політичної системи і, відповідно, її внутрішніх процесів у якусь загальну площину.

З огляду на висновки Г. Алмонда і К. Дойча щодо значення, якого вони надавали інформаційному обміну політичної системи з навколишнім середовищем, у якості такої „площини” можна розглядати певне інформаційне поле, де відбувається збір, переробка та розподіл інформації, необхідної для підтримання життєдіяльності системи. Політична система, як і біологічний організм, має своє сенсорне інформаційне поле („вхід”) і компенсуюче поле, яким логічно можна вважати „вихід”.

Вище вже зазначалося, що для розгляду ми взяли політичну систему як певну відносно відокремлену від решти суспільства конструкцію. Саме суспільна природа політичної системи не дозволяє визнати її повністю ідентичною біологічному організму. Хоча загальні способи розуміння цих систем існують. Біологічна і соціальна системи визнаються відкритими. І в тому, і в іншому випадку ми оперуємо поняттями „вхід” і „вихід” системи, маючи на увазі існування відповідних інформаційних полів. Однак будь-яка система складається з певних елементів, котрі взаємодіють.

Але слід наголосити, що взаємодія елементів політичної системи є іншою, ніж у клітин біологічного організму. Їх взаємозв'язок визначається переважно інформаційними відносинами, які обумовлюють трансляцію матеріальних і енергетичних ресурсів системи. Отже тоді як елементи біологічної системи об'єднані загальними рівнозначними енергетичними, біохімічними та іншими процесами, що забезпечують глибоку їх інтеграцію, частини політичної системи взаємопов'язані не так щільно. Пріоритет комунікативних зв'язків дозволяє виокремити ще одне – внутрішнє – інформаційне поле, що забезпечує розподіл інформації, яка надходить ззовні, між всіма елементами політичної системи й забезпечує інформаційну взаємодію між ними. Саме таку самостійну зону „конверсії”, де відбувається адаптація й переробка отриманої на „вході” інформації, визначив у політичній системі Д. Істон.

За кібернетичним підходом, джерелом виникнення політичного процесу є одержання політичною системою інформації про актуальні потреби суспільства, а підсумком – ухвалення політичних рішень і дій. Цей упорядкований

„кругообіг” інформації забезпечує існування інформаційного поля політики як умови виникнення політичного процесу. Це, у свою чергу, детермінує існування особливої інформаційно-комунікативної підсистеми і специфічного процесу – комунікації, які визначають формування інформаційних полів, здійснення політичної влади, реалізацію певної політики.

Така підсистема виконує „подвійну” функцію: „внутрішнього” зв’язку між елементами політичної системи та „зовнішньої” її взаємодії з іншими соціальними підсистемами. Політична комунікація, що існує в системі, містить у собі компоненти: **інституціональний** (як сукупність певних структур, об’єднаних інформаційними відносинами збору, виробництва, поширення і споживання інформації); **матеріальний** (як сукупність каналів транслявання інформації і ресурсів, що містять відомості і знання, зафіксовані на відповідних носіях, що є продуктом діяльності соціальних інститутів); **інформаційний** (як сукупність специфічних інформаційних явищ, до яких належать процеси, події, стан, відносини, комунікації та інформаційні поля, що формуються на їх основі, і простори в межах даної інформаційної системи).

Інформаційна підсистема утворює інформаційний простір, що становить сукупність різноспрямованих інформаційних полів на основі потоків, сформованих з інформаційних подій, відтворених інститутами підсистеми.

У комунікативній підсистемі формуються три рівні інформаційно-комунікативних зв’язків – міжособистісний, груповий і масовий. Кожен з них має особливих агентів політичної комунікації, що зумовило в політичній науці виокремлення трьох основних способів політичної комунікації, заснованих на використанні різних засобів: через ЗМК – друковані й електронні; через організації, коли передавальною ланкою слугують політичні партії, групи інтересів тощо; через неформальні канали з використанням особистих зв’язків.

Для підтримання постійного зв’язку між суб’єктами політики необхідні спеціальні засоби інформаційного обміну. Це зумовлюється самою природою політики як колективної, складно організованої цілеспрямованої діяльності, спеціалізованої форми спілкування людей для реалізації групових цілей та інтересів, що цікавлять все суспільство. Колективний характер цілей, які реалізуються в політиці, припускає обов’язкове усвідомлення їх розділеними в просторі членами колективу (держави, нації, партії тощо) і координацію діяльності людей та організацій. Все це, звичайно, неможливо при безпосередній, контактній взаємодії громадян і потребує використання спеціальних засобів передачі інформації, що забезпечують єдність волі та спрямованість дій великої кількості віддалених одне від одного людей.

Отже постає питання про визначення засобів політичної комунікації, які дозволяють реалізувати названі цілі.

Як правило, під засобами політичної комунікації (ЗПК) мають на увазі певні організації й інститути, що функціонують у межах соціальної і політичної систем, за допомогою яких здійснюється обмін інформацією. Деякі дослідники відносять до ЗПК також комунікативні дії чи ситуаційні групи або окремих індивідів, що сприяють обміну інформацією (Л. Посікера виділяє

прямий або непрямий, опосередкований або неопосередкований, негайний або тривалий у часі обмін інформацією) [11].

Р.-Ж. Шварценберг називає три основні способи політичної комунікації з використанням різних засобів. Це: комунікація через засоби масової комунікації (ЗМК) - друковані й електронні; комунікація через організації, коли передавальною ланкою слугують політичні партії, групи громадян, об'єднаних спільними інтересами, тощо; комунікація через неформальні канали з використанням особистих зв'язків [12]. Кожен з цих способів політичної комунікації має істотне значення для політичної системи, однак вони не рівнозначні. Розглянемо їх детальніше.

ЗМК – це установи, створені для відкритої, публічної передачі відомостей будь-яким особам за допомогою спеціального технічного інструментарію. Їх прикметні риси - публічність (необмежене і надперсональне коло споживачів); наявність спеціальних технічних засобів; непряма, розділена в часі та просторі взаємодія комунікативних партнерів; односпрямованість взаємодії від комунікатора до реципієнта, неможливість зміни їх ролей; непостійний характер аудиторії, що утворюється час від часу в результаті загальної уваги, проявленої до тієї чи іншої статті чи передачі.

До ЗМК належать: преса, масові довідники, радіо, телебачення, кіно- і звукозапис, відеозапис. Вони мають різні можливості й силу впливу, що залежить від способу їх сприйняття реципієнтами. Найбільш масовий і потужний політичний вплив здійснюють електронні ЗМК – радіо і телебачення. Однак друковані видання історично, традиційно теж мають велику вагу. Все це разом перетворює ЗМК на важливий елемент у системі політичної комунікації.

Політична комунікація, що здійснюється через організації, припускає, що передавальною ланкою слугують політичні партії, державний апарат, групи громадян, об'єднаних спільними інтересами, тощо.

До неформальних ЗМК відносять поголос, чутки, плітки, анекдоти, а також графіті. Ці джерела впливають, насамперед, на формування негативної оцінки діяльності політичних лідерів і політичних інститутів. В основі думки, позначеної термінами „поголос”, „чутки”, „плітки”, як вважає Б. Грушин, „завжди лежить більша або менша доза вигадки, домислу – свідомого, навмисного чи неусвідомленого, випадкового - це байдуже. Такий вимисел є вже в момент зародження поголосу, тому що особа, яка першою повідомляє звістку, що породжує поголос, ніколи не має у своєму розпорядженні всієї повноти точних, строго перевірених фактів щодо суб'єкта судження” [13].

Далі, у міру передачі відомості від однієї особи до іншої, елементи вимислу посилюються: повідомлення доповнюються новими подробицями, забарвлюються емоційно – уже, як правило, людьми, що не мають жодних правдивих відомостей про предмет розмови. Це емоційне забарвлення інформації є головним чинником її привабливості для сприйняття широкою аудиторією, що робить її такою, яку важно забути.

Особливе місце серед таких засобів передачі інформації належить чуткам. Це різновид інформації, що поширюється винятково неформальними каналами. Так інформація задовольняє якісь реальні інформаційні потреби, що не задовольняються іншими способами, це колективна спроба знайти відповідь на певне актуальне питання в умовах недоступності інформації. Дослідники феномена чуток підкреслюють, що вони виступають у формі таких суджень або прогнозів, які найбільш очікуються людьми.

Окрім перелічених існують й інші, особливі засоби політичної комунікації. Наприклад, Ю. Хабермас і Н. Луман зазначали, що влада, з одного боку, має соціальну, комунікативну природу, а з іншого – сама є джерелом і засобом комунікації. В якості особливих каналів політичної комунікації можуть виступати також грошова система, державна символіка, твори мистецтва тощо [14].

В сучасній політичній науці масові засоби політичної комунікації визначаються, з одного боку, як групові, міжособистісні (неформальні), а з іншого – нерідко протиставляються одне одному з огляду на їх значущість для політичної сфери.

У зв'язку з цим необхідно мати на увазі, що інформаційні зв'язки в політичній сфері знаходять інституціональну усталеність лише завдяки постійному „обслуговуванню” рольових практик суб'єктів. Підтримка базових для політики комунікацій (у царині прийняття рішень, проведення виборів, розвитку міжпартійних відносин тощо) сприяє формуванню відповідних інформаційно-комунікативних систем (ІКС), які співіснують у полі політики з більш рухливими типами контактних зв'язків, які „обслуговують” нестійкі інфопотоки між акторами, вільними від жорстких взаємних зобов'язань.

Констатація системних основ інформаційного простору політики дозволяє стверджувати, що цей простір організується переважно у вигляді різних інформаційно-комунікативних систем, котрі мають явний пріоритет перед нестійкими потоками інформації й частковими інформаційними обмінами. При цьому зрозуміло, що хоча в політичному просторі існує безліч ІКС, найбільшу вагу має система масової комунікації (МІКС), що віддзеркалює взаємодію населення, суспільства (тобто масової аудиторії) з центрами влади. Тому ми поділяємо точку зору, згідно з якою масові інформаційно-комунікативні системи мають більшу вагу в порівнянні зі звичайними інформаційно-комунікативними системами. Останні (наприклад, експертні висновки й пропозиції поправок до проектів законів від зацікавлених сторін, селекторні наради, конференції та з'їзди політичних партій, мітинги й диспути, циркуляри та накази усередині апаратів відомств) складаються лише навколо певних рольових практик учасників політичного процесу. За допомогою ж МІКС відбувається обіг інформації, необхідної для усталеного існування політичної системи й нормального функціонування всіх її інститутів. Це зумовлено низкою факторів, найважливішим з яких, на нашу думку, є оперативний відгук МІКС на зміну громадської думки, і – найважливіше – здатність до її формування. До МІКС можна віднести ЗМК, референдуми й плебісцити, вибори.

Масові й „звичайні” інформаційно-комунікативні системи вбудовані у комунікативну підсистему політичної системи суспільства і є сферою здійснення комунікації.

Термін „комунікація” лінгвісти розуміють як соціально зумовлений процес передачі і сприйняття інформації, який здійснюється різними каналами за допомогою вербальних і невербальних комунікативних засобів. Комунікація досліджується з метою знайти відповіді на питання „хто з ким спілкується?”, „за допомогою чого?”, „які зміст й ефекти комунікації?”.

Комунікації властива певна послідовність дій: кодування повідомлення комунікатором, трансляція повідомлення за допомогою різних каналів і декодування реципієнтом. Схема комунікації може бути описана в такий спосіб: відправник (джерело) – кодування – повідомлення – канал – декодування – одержувач – зворотний зв’язок.

Повідомлення – це інформація, ідея, заради якої здійснюється комунікація. Складається воно із символів і може бути аудіальним, графічним чи візуальним. Окрім комунікацій, заснованих на написаному чи вимовленому слові, існують ще й такі, в основу яких покладена інша символіка і знаковість, за допомогою яких передається суть. До таких належать, зокрема, і символічні акти (самоспалення в публічному місці, політичний тероризм, демонстрації, спалення прапорів тощо).

Кодування – це перетворення повідомлення в символічну форму. Канал – це шлях фізичної передачі повідомлення, засіб, за допомогою якого здійснюється комунікація. Декодування – розшифровка повідомлення, яка через комунікативні перешкоди може бути більш-менш адекватною. Процес трансляції інформації супроводжують різні „шуми”, що стають на заваді здійсненню ефективної комунікації.

У науці вирізняють кілька моделей, що дозволяють описати процес комунікації. Комунікація може здійснюватися за трьома схемами – „лінійною”, „транзакційною” (або „двоспрямованою”), „інтерактивною”.

Широке розповсюдження одержала лінійна модель, що розглядає комунікацію як дію, у межах якої відправник кодує свої почуття та ідеї у певний вид повідомлення, а потім відправляє його одержувачу, використовуючи будь-який канал. Транзакційна модель представляє комунікацію як двоспрямований процес одночасного відправлення й отримання інформації комунікаторами.

Інтерактивна, або кругова модель комунікації містить у собі не тільки передачу повідомлення від відправника до одержувача, в ході якого перший кодує, а другий декодує інформацію. Важливим її елементом є зворотний зв’язок — реакція одержувача на повідомлення, що виражається у відповідному повідомленні-відповіді. І відправник, і одержувач інформації по черзі змінюють свої ролі. А отже вони впливають одне на одного, керуючись отриманими в результаті попередніх комунікативних актів даними. Тобто комунікація визнається смисловим процесом: головною її характеристикою є не тільки передача інформації, але й правильне її розуміння. Саме тому,

на нашу думку, інтерактивна модель комунікації є найважливішою для вивчення комунікації в політичній системі, що включає безліч елементів, що взаємодіють.

Наука про політику вносить свої корективи у розуміння комунікації. Дослідники, що працюють у царині політичної науки, підкреслюють глибокий, органічний зв'язок політики як виду людської діяльності й форми суспільної свідомості з комунікацією, яка опосередковує цю діяльність. Політика не існує поза людською діяльністю, без різних способів взаємодії її носіїв, поза комунікаційними процесами, які пронизують, скеровують суспільно-політичне життя.

Розглядаючи феномен політичної комунікації, спочатку необхідно відзначити, що вона поєднує в собі універсальні (загальносоціальні) і галузеві (політичні) риси.

З огляду на перший рівень властивостей, політична комунікація відображає параметри інформаційних взаємодій, єдині для живої й неживої природи – наявність сторін, котрі взаємодіють, каналів зв'язку, перешкод у трансляції повідомлень тощо. Вона може бути визначена як форма інформаційної взаємодії, що здійснюється на основі спрямованої передачі інформації, котра зумовила осмислену відповідь реципієнта на виклик комунікатора.

Політичні критерії комунікації у сфері публічної влади зумовлені змістовими аспектами інформаційних взаємодій, що розгортаються, – особливими способами комунікації, нормами та інститутами трансляції повідомлень, формами опрацювання текстів тощо. Важливою щодо цього є символічна природа інформаційних обмінів, оскільки саме символи стають основою для ідентифікації політичних об'єктів у свідомості людини. Важливим критерієм власне політичної комунікації є її публічний характер. Оскільки політика відображає взаємодію великих соціальних груп і породжується наявністю в цих масштабних акторів особливих інтересів, не можна трактувати властиву їй комунікацію як аналог міжособистісного спілкування.

Існує безліч підходів до визначення політичної комунікації. Французький соціолог Р.-Ж. Шварценберг охарактеризував її як „процес передачі політичної інформації, за допомогою якого інформація циркулює між політичною й соціальною системами. Безперервний процес обміну інформацією здійснюється як між індивідами, так і між управліннями й тими, ким управляють, з метою досягнення згоди” [15]. На думку сучасних дослідників політичного процесу Н. Анохіної та О. Маканової, політична комунікація допомагає здійснювати взаємодію політичних інтересів, наповнюючи змістом політичний процес. За їх версією, за допомогою комунікації розгортається логічна послідовність політичних подій, створюється їх сюжетна лінія [16].

Політичну комунікацію розуміють як постійний процес передачі політичної інформації, за допомогою якого політичні тексти циркулюють між елементами політичної системи, а також між політичною та соціальною системами [17]. Політична інформація інтерпретується як сукупність відомостей, відібраних суб'єктами з інформаційного потоку для підготовки і ухвалення необхідних їм

рішень у сфері державної влади або виконання функцій, а також здійснення супутніх дій.

Існує визначення політичної комунікації як сукупності всіх неформальних комунікаційних процесів у суспільстві, які чинять найрізноманітніший вплив на політику (Л. Пай) [18]. Деякі дослідники, як, наприклад, Д. Авдієнко, визначають політичну комунікацію як частину масової комунікації й виводять за межі розгляду міжособистісну та міжгрупову комунікацію [19]. На думку Н. Шелекасової, „сучасні політичні комунікації” - основа життєздатності будь-якої політичної системи. Вони є технологічним засобом включення суб’єктів політичної діяльності в суспільно-політичне середовище [20]. Суттєвою стороною політичної комунікації є інформаційний обмін – цілеспрямована передача й вибірковий прийом відомостей, якими в процесі конкретної суспільно-практичної діяльності обмінюються „джерела” і „споживачі” - індивіди, соціальні групи та організації, які виражають їхні інтереси, взаємодіючи в суспільстві [21].

Більшість визначень у принципі розглядають політичну комунікацію з огляду на її належність до політичної системи як певної її властивості. В основі цього погляду закладені ідеї трьох класичних наукових шкіл – системного підходу Д. Істона, кібернетичного підходу К. Дойча і структурно-функціонального аналізу Г. Алмонда й Дж. Коулмана. Їхні дослідження визначили подальше вивчення політичної комунікації як властивості політичної системи, її функції.

Разом з тим, існують й інші підходи до розуміння політичної комунікації. Вона може розглядатися не як функція, а як самостійне явище або процес. Представником цієї точки зору є, зокрема, А. Соловійов. На його думку, формування і функціонування у сфері публічної влади різних ідеологій, почуттів, цінностей, символів, доктрин, офіційних норм та опозиційних оцінок і думок різних авторів становлять особливий політичний процес. Його суть у тім, що за рахунок передачі й обміну повідомленнями політичні суб’єкти сигналізують про своє існування різним контрагентам і встановлюють з ними необхідні контакти та зв’язки, що дозволяють їм виконувати різні політичні ролі. Цілеспрямовані контакти з’єднують різні рівні політичної системи, дають можливість інститутам влади виконувати свої специфічні функції з управління державою та суспільством.

Найширше визначення поняття політичної комунікації, на нашу думку, запропонувала професор О. Зернецька: „Політична комунікація - це комунікація у сфері внутрішньої і зовнішньої політики, яка частково або чималою мірою здійснюється за допомогою ЗМК” [22].

Таким чином, можна зробити висновок про наявність в сучасній науці різних поглядів на місце політичної комунікації в політичній системі. Відбувається еволюційний розвиток наукової думки від уявлень про політичну комунікацію як про „передусталену” властивість політичної системи до нового способу розуміння. При новому уявленні комунікація – це особливий процес, який є джерелом розвитку системи. Поява такого уявлення визначена

дослідженнями видатних вчених, серед яких слід особливо відзначити Г. Гадамера [23], Ю. Хабермаса та Н. Лумана. Положення, які містяться у їхніх працях, дозволяють зробити висновок про зростання значення інформації та комунікації для політичного простору в сучасному світі.

Література:

1. Див.: **Парсонс Т.** О социальных системах / Толкотт Парсонс. - М.: Академический проект, 2002. - 832 с.
2. Див.: Системный подход в современной науке (К 100-летию Людвига фон Бергаланфи): сб. статей / Отв. ред. Лисеев И. К., Садовский В. Н. - М., 2004. - 561 с.
3. Див.: **Винер Н.** Кибернетика и общество / Норберт Винер - М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1958. - 245 с.
4. Див.: **Easton D.** Framework for Political Analysis / David Easton. - Chicago: The University of Chicago Press, 1979. - 143 p.
5. **Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р.** Сравнительная политология сегодня. Мировой обзор. - Москва: Аспект Пресс, 2002. - 537 с.
6. **Coleman J.S.** Politics of the Developing Areas / James S. Coleman, Gabriel A. Almond. - Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1960. - 591 p.
7. **Deutsch K.** The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control / Karl Deutsch. - N.Y.: Free Press, 1966. - 32 p.
8. **Dowse R. and Hughes J.** An Introduction to Political Sociology. - N.Y., 1972. - P. 7.
9. **Дарендорф Р.** Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы. - Москва: „РОССПЭН”, 2002. - С. 11 - 39.
10. **Гантингтон Семюел П.** Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / Пер. з англ. Наталії Климчук. - Львів: Кальварія, 2006. - 474 с.
11. **Посикера Л.Р.** Политическая коммуникация в условиях избирательных кампаний: анализ концепций и технологий: автореф. дис. ... канд. полит. наук: спец. 23.00.02 „Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии” / Л. Р. Посикера. - Москва, 1994. - С. 14.
12. **Шварценберг Р.-Ж.** Политическая социология: в 3 ч./ Пер. с фр. - М.: Российская академия управления, 1992. - Ч. 1., с. 174.
13. Цит. за: **Грушин Б. А.** Мнение о мире и мир мнений - М.: Политиздат, 1967. - С. 228 - 229.
14. Див.: **Хабермас Ю.** Теория коммуникативного действия // Вестник Московского университета. Серия 7, Философия. - 1993. - №4. - С. 43 - 63; **Хабермас Ю.** Демократия. Разум. Нравственность. - М.: Академия, 1995. - 245 с.; **Луман Н.** Власть. - М.: Праксис, 2001. - 256 с.
15. Цит. за: **Шварценберг Р.-Ж.** Политическая социология: в 3 ч. / Пер. с фр. - М.: Российская академия управления, 1992. - Ч. 1., с. 174.

16. Политический процесс: основные аспекты и способы анализа / Ред. Мелешкина Е. Ю. - М.: Весь мир, 2001. - С. 213.

17. **Посикера Л. Р.** Политическая коммуникация в условиях избирательных кампаний: анализ концепций и технологий: автореф. дис. ... канд. полит. наук: спец. 23.00.02 „Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии” / Л. Р. Посикера. - Москва, 1994. - С. 3.

18. **Pye L.** Political Communication // The Blackwell Encyclopedia of Political Institutions. - Oxford; New York, 1987. - P. 442.

19. **Авдиенко Д. А.** Влияние в процессе политической коммуникации // Санкт-Петербургский политологический журнал. Выпуск 3-й. - 2001. - С. 3.

20. **Шелекасова Н. П.** Современный взгляд на проблемы политической коммуникации и лидерства // Россия. Политические вызовы XXI века / Отв. ред. М. В. Ильин, С. В. Рогачев. - М., 2002. - С. 524 - 527.

21. **Грачев М. Н.** Политическая коммуникация: от вещания к диалогу // Права человека в диалоге культур: Материалы международной научной конференции, 26 - 28 ноября 1998 г. - М., 1998. - С. 141 - 143.

22. Цит. за: **Зернецька О. В.** Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. - К.: Освіта, 1999. - С. 145.

23. Див: Современная социальная теория: Бурдье, Гидденс, Хабермас / Сост. А. В. Леденева. - Новосибирск: 1995. - 120 с.; Див. також: **Гадамер Х.-Г.** Истина і метод (фрагменти) // Читанка з історії філософії. Книга 6. Зарубіжна філософія XX ст. - К., 1993. - С. 196 - 201.